

Vasné Tóth Kornélia

160 éve született az ex libris gyűjtő grófnő, Coudenhove Ernestina

*Coudenhove (szül. Breunner) Ernestina portrés ex librise
(Irene Hölzer-Weineck grafikája, 1938, magánygyűjtemény)*

Coudenhove (szül. Breunner) Ernestina (1861–1945) grófnő Esterházy János Károly gróf dédunokája, Coudenhove Cuno gróf felesége, neves műgyűjtő volt. Apja 1894-ben bekövetkezett halála után lett a zselízi uradalom – mely 1720-tól szolgált az Esterházy család kúriájaként – birtokosa, itt lakott és gazdálkodott

egészen 1944-ig. Zselízen róla kapta nevét a város vashídja (Ernestina híd), melyet a világháborúban felrobbantottak. 1945-ben Salzburgban hunyt el. A második világháború után az uradalmat az állam elkobozta, a kastélyon – kisebb rekonstrukciók után – 2014-től végeztek jelentősebb felújításokat.

A művészetkedvelő Coudenhove Ernestinát az osztrák Österreichische Exlibris-Gesellschaft és a német Exlibris Verein is tagjai sorában tudhatta, szerepelt az egyesületek cserelistáin. Műgyűjteménye számos régi magyar ex librist tartalmazott, melyeket gyakran bemutatott kiállításokon is, például 1903-ban az első magyar ex libris tárlaton az Iparművészeti Múzeumban. Radisics Jenő, a múzeum igazgatója így fejezte ki köszönetét a felajánlóknak a kiállítási katalógus előszavában: „A kiállításon 47 kiállító 763 darabbal vett részt. Ebből 300 régi, 150 modern magyar; a többi pedig külföldi. Örömmel ragadom meg e helyt az alkalmat, hogy hálás köszönetemnek adjak kifejezést a vezetésem alatt álló intézet nevében mindazoknak, kik a tulajdonukban levő anyag szives átengedésével lehetővé tették, hogy hazafias tervünket kivihettük, kiváltképp pedig a Magyar Nemzeti Múzeumnak, melynek régi magyar könyvgyűjtő czimerei kiállításunk legbecesebb részei közé tartoznak, továbbá Leiningen-Westerburg K. E. grófnak, Varjú Elemér urnak, Coudenhove-Breunner grófnőnek, a Művészet szerkesztőségének, az Egyetemi könyvtárnak, Kecskemét városa levéltárának, a Batthyányi könyvtárnak Gyulafehérvárott, Török Kornél és Elischer Gyula uraknak.”*

A grófnő gyűjteményéből többek között Arady János esztergomi kanonok; Gosztonyi István dulcinói püspök; Kollonitz László erdélyi, nagyváradi püspök, majd kalocsa-bácsi érsek; Kovachich József jogtörténéztíró; Rudnay Sándor esztergomi hercegprímás; Vietoris László Trencsén vármegye főispánja; Széchényi Karolina grófnő és gróf Széchényi Ferenc, Somogy vármegye főispánja ex libriseit láthatta a közönség.

Arady János (1730 k.–1810) nevére többféle címeres ex libris szól, papi méltóságainak megfelelően. A teológiát Nagyszombatban végezte, 1755-ben szentelték pappá. 1779-től pozsonyi, 1783-tól esztergomi kanonokká nevezték ki. 1804-től dulcinói választott püspök és Lotaringiai-Habsburg Károly Ambrus esztergomi érsek helynöke lett. Az 1903-as tárlaton háromféle ex librise is szerepelt Coudenhove bárónő gyűjteményéből.

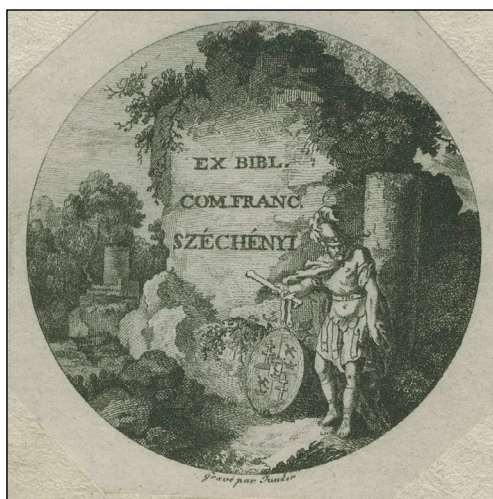
Kollonitz László (eredetileg Zay László, 1736–1817) nagyváradi püspök, később kalocsai érsek a kalocsai könyvtár nagymértékű gyarapításával létrehozta a reformkor egyik legnagyobb magyarországi könyvtárát. Mindegyik méltósága idején készült számára heraldikus ex libris, ezek is megvoltak a grófnő gyűjteményében. A papi kalap oldalain lenyúló zsinórokon püspökként 6–6, érsekként 10–10 bojt utalt Kollonitz rangjára, emellett az egyházi ikonográfia részei a püspöksüveg (mitra) és a pásztorbot.

* *Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum ex libris kiállításának katalógusa.* Készítette Czakó Elemér Budapest, Magyar Iparművészeti Múzeum, 1903. 5–6. p.

*Kollonitz László kalocsai érsek ex librise
(OSZK Régi Nyomatványok Tára – Raktári jelzet: RNYT Exl. 262)*

Széchenyi Ferenc gróf (1754–1820) főispán, királyi kamarás, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár alapítója cenki könyvtára számára többféle ex librist is készíttetett, melyek közül kettő felirat nélküli, a családi címerüket idézi, kétféle címerpajzzsal. Legelterjedtebb a harmadik, rézmetszetű könyvjegy, mely megfelelt a kor romantikus ízlésének. Ezen a címerpajzs már csak kiegészítő, díszítő elemként jelenik meg, romos tájban kardját lecsatoló római veteránt ábrázol, a tulajdonosra utaló felirattal: „Ex Bibl. / Com. Franc. / Széchényi”. Metszője: Junker Keresztély, 1786 körül. Az 1903-as tárlaton ez utóbbi volt kiállítva.

Széchenyi Ferenc ex librise (Junker Keresztély rézmetszete, 1786 körül – OSZK Régi Nyomatványok Tára – Raktári jelzet: RNYT Exl. 446)

1906-ban az Országos Gyermekvédő Liga ex libris kiállításán az Iparművészeti Múzeumban a Coudenhove-gyűjteményből 12 táblát állítottak ki: „Az Iparművészeti Múzeum kupolacsarnokában elhelyezett kiállításon magyar, osztrák, német, francia, németalföldi, svéd, angol, spanyol, orosz és amerikai művészek kétezzer könyvjegye látható, eredeti rajzban, fa- és rézmetszetben, rézmarásban, kő- és fénynyomásban. A kiállítást a beküldők szerint osztályozták, mivel a nemzetek szerint való csoportosítás igen költséges lett volna. Balra az első két fülkébe helyezték el Coudenhove-Breunner grófné tizenkét táblából álló gyűjteményét, a melynek értékes darabjai közül is kitűnik a műkedvelő grófnő régi stílusban rajzolt könyvjegye. Ugyancsak tizenkét táblán van kiállítva Dirner Gusztáv dr. egyetemi tanár gyönyörű gyűjteménye, a melyben főképen a címeres, pecsétalakú könyvjegye dominál...”**

A grófnő nevére szóló grafikai lapok közül kiemelkedik Irene Hölzer-Weineck (1888–1965) osztrák festő- és grafikusművésznő a cikk elején közölt ex librise az idősebb grófnő portréjával.

Egy 1915-ös kisgrafikán, Coudenhove Cuno gróf és neje, Coudenhove (szül. Breunner) Ernestina grófnő házassági ex librisén a két család címere szerepel, a felirat: „Cuno Graf Coudenhove und Ernestine Gräfin Coudenhove geborne Gräfin Breunner 1915”. A központi téma a Coudenhove és a Breunner család címere, képletesen összebilincselve, valójában házassággal összekötve (az esküvő 1887. április 16-án volt). Fontos motívum még a zselízi kastély és az itteni uradalom, melynek a házaspár volt az utolsó tulajdonosa.

Coudenhove Cuno gróf és Coudenhove, született Breunner Ernestina grófnő ex librise, 1915
(Forrás: *Želiezovský spravodajca*, 7. roč. 2005. november 8. p.)

** *Ex-librisz kiállítás az Iparművészeti Múzeumban.* = Magyar Könyvszemle, új folyam, 14. kötet, 1906. 2. sz. 191–192. p., <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00131/pdf/186-192.pdf#page=6> (2021.04.15.)

A kép bal felső sarkában Szent Hubertusz, a vadászok védőszentje látható, ami a környező vidék, az erdők vadgazdagságára és a sikeres vadászatokra utal. Lejjebb egy fuvola, amely a térség gazdag népzenejét idézi. Lent a gabona, a cukorrépa, a szőlő a bőséget jelképezi, mellette a kard az 1848/49-es szabadságharc emlékét őrzi. A könyvek a műveltség kifejezői, a nyitott kottásfüzet Franz Schubert osztrák zeneszerző ittlétére utal. Schubert a grófkisasszonyok zenei műveltségének pallérozójaként kapott ide meghívást, Zselízen írta műveinek egyik legszebbikét, a *Schöne Müllerin* (*A szép molnárlány*) című dalciklust. A jobb alsó sarokban egy szák látható, ami a Garam halgazdagságát jelzi, felül Esterházy János Károly és Festetics Rozina leánya, Karolina látható, aki Schubert tanítványa és valószínűleg szerelme is volt. Középen a borostyánnal és lila akáccal benőtt zselízi kastély látszik 1915-ös állapotában, előtte a Sári-patak folyik.

A letűnt nemesi életforma emlékeiként és reprezentálóiaként a fentebb bemutatott, a műkedvelő Coudenhove grófnő gyűjteményében szereplő ex librisek fontos szerepet töltenek be a nemesi családok – az Arady, a Kollonitz, a Széchenyi, a Coudenhove, a Breunner család – identifikálásában, tágabb értelemben a nemzeti emlékezetben és hagyományban, a magyar kultúrtörténetben.

Irodalomjegyzék

- Csonka Ákos: *Amikor előbújik a mélyből a történelem – avagy volt egyszer egy Ernesztina-híd Zselízen.* = *korkep.sk*, 2015. március 10. <http://www.korkep.sk/cikkek/kultura/2015/03/10/amikor-elobujik-a-melybol-a-tortenelem-avagy-volt-egyszer-egy-ernesztina-hid-zselizen> (2021.04.15.)
- Ex-librisz kiállítás az Iparművészeti Múzeumban.* = Magyar Könyvszemle, új folyam, 14. kötet, 1906. 2. sz. 191–192. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00131/pdf/186-192.pdf#page=6> (2021.04.15.)
- Kaszmán Zoltán: *Felvirágozóban a zselízi Esterházy-kastély.* = *ma7.sk*, 2018. június 7. <https://ma7.sk/tajaink/felviragozoban-a-zselizi-esterhazy-kastely> (2021.04.15.)
- Az Ország Magyar Iparművészeti Múzeum ex libris kiállításának katalógusa.* Készítette Czákó Elemér, Budapest, Magyar Iparművészeti Múzeum, 1903. 117 p.
- Polka, Pavel: *Želiezovský ex libris.* = *Želiezovský spravodajca*, 7. roč. 2005. november 8. p. https://www.zeliezovce.sk/e_download.php?file=data/editor/139sk_112.pdf&original=nov05.pdf (2021.04.15.)
- Varjú Elemér: *Az Iparművészeti Múzeum ex-libris kiállítása (Első közlemény).* = Magyar Könyvszemle, új folyam, 11. kötet, 1903. 3. füzet 234–246. p. <https://epa.oszk.hu/00000/00021/00120/pdf/234-246.pdf> (2021.04.15.)
- Vasné Tóth Kornélia: *Coudenhove-Breunner Ernesztina (1861–1945).* In: Uő.: *Múltunk neves ex libris gyűjtői, lexikon.* Budapest, Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019. 35–36. p.
- Vasné Tóth Kornélia: *Világi és egyházi reprezentáció, hatalmi szimbolika az ex libriseken.* In: *Hatalmi diskurzusok. A hatalom reprezentációi a tudományokban és a művészetekben.* Szerk. Bíró Csilla, Visy Beatrix, Budapest, Bibliotheca Nationalis Hungariae : Gondolat Kiadó, 2016. 105–118. p. (Bibliotheca Scientiae et Artis, 8.)